

El «mal de cor» de Santa Teresa i la greu malaltia de Caterina de Cardona (2)

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 27-05-2021

Notes per a la identificació de Teresa de Jesús amb Teresa de Cardona.

(Publiquem avui la segona part d'aquest aprofundit estudi d'En Jordi Bilbeny).

Teresa de Cardona o Teresa de Jesús és el nom de religió de Caterina de Cardona

Conseqüentment, si acceptem que l'obra de La Vida és una traducció de la llengua catalana, això reforça del tot la conjectura que treballem que Teresa de Jesús havia de ser l'abadessa de Pedralbes Teresa de Cardona. Ja he mostrat en d'altres articles i conferències els rastres textuals i iconogràfics que ho avalen, car, precisament, com a «abadessa» ens és descrita en alguns textos i documents[1], i en diversos quadres dels segles XVII i XVIII és pintada lluint de forma ben ostensible el bàcul abacial[2]. I, fins i tot, disposem d'un quadre del segle XVII, descobert per En Josep Segarra en una subhasta, i adquirit per l'editor Josep M. Orteu, que conté una llegenda que aclareix explícitament que som davant la imatge de «S. Theresa, Abadesa, i Martir»[3], i que porta també el bàcul. Com s'entén fàcilment, tot plegat seria inimaginable per a una simple monja, però del tot normal si fóssim davant del retrat d'una abadessa: de l'abadessa de Pedralbes, Teresa de Cardona.

Fa anys que em ballava pel cap aquesta possibilitat, després de llegir que hi havia hagut pel món una beata carmelita, dita Caterina de Cardona, que va dur una vida molt semblant a la de Santa Teresa, just a la mateixa època que aquesta va viure. Així li vaig comunicar a En Pep Mayolas, perquè era ell qui més esforços dedicava a reconstruir la vida real de la Teresa de Jesús històrica, que la censura d'estat havia desvirtuat i esborrat. Però tot havia quedat en una monja anacoreta i solitària. Tot s'havia adormit en una conjectura, en una bella probabilitat. Almenys per mi, que no ho podia estirar, engarrafat com em trobava en d'altres recerques. Tanmateix, i mercès a una troballa sobtada d'En Felip Rodríguez, ara podem assegurar que Teresa de Cardona es deia, abans de la seva conversió religiosa, Caterina.

«Santa Teresa o Caterina de Cardona», diu el text aportat per ell[4]. I, a partir d'aquí, es va obrir un nou camp de percepció que ens ha anat ajudant a tancar el cercle definitiu de la identitat insidiosament furtada a Caterina de Cardona.

«Santa Teresa o Caterina de Cardona», segons Franz Volkmar Reinhard al seu Ueber den Kleinigkeitsgeist in der Sittenlehre (Reutlingen, 1802), p. 126.

Hem estat, doncs, uns anys treballant en aquesta direcció: en la de sargir els estrips i desdoblaments perpetrats a la vida de Teresa de Cardona[5]. Hi hem treballat fins fa ben poc, en què han aparegut les troballes d'En Ramon Serrano[6], de la Natàlia Barenys[7] i les noves aportacions d'En Pep Mayolas[8]. O les meves[9]. I ara i aquí en voldria afegir una de nova, ja que si Teresa hagués estat l'abadessa de Pedralbes, que era un monestir de clarisses, això aportaria una llum determinant al «gran desig que tingué la Santa Mare Teresa perquè els seus Monestirs visquessin amb la pobresa que Santa Clara havia plantat en els seus, i així ho procurà a la seva vida»[10]. El fet en si no és passatger i fruit d'una il·luminació sobtada, car el Pare Antoni de Sant Josep també reconeix «la devoció i veneració que tenia [Teresa] a Santa Clara»[11], de la qual en coneix la vida i escrits. Als Avisos Espirituals en glossa alguns fets[12], i al Camí de Perfecció ens comenta que, «com deia Santa Clara, grans murs són els de la pobresa: d'aquests i d'humilitat, deia ella, volia encerclar els seus monestirs»[13]. I ella mateixa escriu al Llibre de la Vida que combregava «el dia de Santa Clara»[14], cosa que suggereix una celebració oficial amb missa. Si, com sembla més que contrastat, Teresa de Jesús va tenir una devoció i una veneració especials per Santa Clara, de la qual en celebrava la seva festivitat i, fins i tot, va fer servir els preceptes (o sigui la regla) que aquesta santa va emprar en els seus monestirs per fundar els nous cenobis carmelites, és que Teresa de Jesús havia de ser una monja clarissa. I això només té sentit si continuem parlant de l'abadessa del convent de clarisses de Pedralbes Teresa de Cardona, que també va disposar d'una regla il·luminada de Santa Clara d'ençà del 1521[15].

Finalment, la darrera prova per acabar d'identificar Santa Teresa amb Teresa o Caterina de Cardona, l'ha fornida fa molt poc En Rafael Mompó, car troba al llibre Casos Notables de la Ciudad de Córdoba que s'identifica, sense cap mena d'embuts, la Comtessa de Feria amb la «Mare Teresa de Jesús»[16]. El llibre és un anònim, sense portada, del 1618[17], on diversos personatges dialoguen i van comentant fets remarcables o curiosos. Un d'ells és la vida d'una dona santíssima de la família Fernández de Còrdova, dita «Sancha Carrillo»[18], dedicada íntegrament a l'oració i a «fer penitència dels seus pecats»[19] i a qui Déu «se li aparegué diverses vegades, recreant la seva ànima amb moltes mercès i favors»[20]. Tot fa olor d'una biografia escurçada i estrafeta de Santa Teresa, sobretot, perquè, com Teresa de Cardona, també té un germà dit «Pere»[21] i, com Caterina de Cardona, també viu al Palau reial[22], d'on n'eixirà per fer-se monja. A més a més, el possible canvi del trisil·làbic «Car-do-na» pel trisil·làbic «Car-ri-llo», amb el mateix Car- inicial m'hi ajuda ensems a sospitar-ho. I encara m'ho fa pensar molt més, que aquesta noble dama també patís una malaltia amb febres cruelíssimes. El contertulià del llibre que estic glossant apunta que «els metges afirmaren ser fora de tot ús natural la malaltia, que patí molt de temps, amb admiració que cos humà pogués resistir tant de mal»[23]. Com era d'esperar, els seus menjars, com els de Caterina de Cardona, «no eren només temperats i pobres, sinó grossers i vils, i ordinàriament més de bèsties que d'homes»[24]. En addició, en un moment del diàleg, se'n vindica la canonització, atesos «la causa i principis de la [seva] santedat»[25]; cosa que es conforma i s'adiu amb el que llavors passava amb Santa Teresa, car, també igual que ella, l'autor n'ensuma «la fama dels segles»[26]. I, per si encara no ens havíem convençut que Sancha Carrillo és Teresa de Cardona, o Santa Teresa, tot seguit l'autor ens recorda que «el Pare Ávila dedicà a questa senyora [Sancha] aquell famós llibre que comença Audi filia, de qui es diu que el famós i catòlic rei Felip tingué en molta veneració»[27].

Però, el llibre famós que va escriure el Pare Ávila ?que en alguns textos es diu «Joan»[28], però en d'altres «Julià»[29]?, no va ser a l'entorn de Sancha Carrillo, sinó, com és universalment sabut, sobre Santa Teresa! I es va editar per primer cop ?si és que no hi va haver una edició primitiva confiscada? al 1888, a Madrid[30], i del qual jo n'he extret alguns paràgrafs per il·lustrar ara i adés els meus raonaments emprats en aquest estudi. I, mentre acabem de copsar que el rei Felip va tenir molta devoció a un llibre d'aquesta dama, també el Pare Gracian ens assegura que Felip II va tenir en gran estimació les obres de Santa Teresa, de qui tenia tres llibres originals (la Vida, les Morades i el Camí de Perfecció), «que manà relligar molt bé, y que es portessin a la seva llibreria de sant Llorenç el Reial de l'Escurial»[31].

Per això, aquest Mestre Àvila, al llibre cordovès, és el confessor i assessor de Na Carrillo, però, a part, també és «el primer capellà de Santa Teresa»[32]. Som, doncs, davant d'un nou desdoblament de Teresa de Cardona, que ara passa per aquesta Comtessa de Féria i Marquesa de Priego cordovesa, dita Sancha Carrillo. Arribats aquí, i com qui no vol la cosa, i com si abans no s'hagués parlat de l'esmentada Carrillo, un dels contertulians amolla que, «aquesta senyora que acabem de dir, la Comtessa de Féria, la Mare Teresa de Jesús», tingué un nombre infinit de companys que la seguiren, entre els quals hi havia el «Beat Pare Ignasi» i «el Pare Francesc de Borja, Duc de Gandia»[33]. Per tant, es totalment

cert i constatable el que havia apuntat En Mompó, que en aquest llibre del 1618 s'identifica Santa Teresa amb la «Comtessa de Féria».

I tot seguit En Mompó comenta: «Qui era, però, la comtessa de Féria que amaga Teresa de Jesús i desvela l'anònim? Als papers, fou Catalina Fernández de Córdoba (1495-1569) i el web de la RAH espanyola condensa així la seua preeminència: "Filla del primer marqués de Priego, Pedro Fernández de Córdoba"»[34], també esmentat, per d'altres fonts, com a «Don Pietro Cardona Marchese di Plego»[35]. Cert: ja En Paolo Giovio, al 1561, esmenta En Pere de Cardona com a «Marchese di Plego»[36]. És a dir, que tornem a ser davant d'una dama de la família dels Cardona, dita ensems Caternina de Cardona i Catalina de Córdoba, raó per la qual En Pep Mayolas també indicava que, a l'edició veneciana de 1727 de l'obra Vite di Molte Venerabili Madri Carmelitane Scalze, e Discepole di s. Teresa[37], Na Caterina de Cardona apareix ara sota la forma «Caterina di Cardona» i suara com a «Caterina di Cordova»[38]. Per ell, «l'evidència incontestable d'una suplantació dels Cardona pels Córdoba arriba a un paroxisme grotesc en una biografia del segle XVIII ?anònima, per bé que la portada ens diu que l'autor és un religioso della C.D.G. (Compagnia di Gesú?)? de Caterina de Cardona-Anglesola, la filla del baró de Bellpuig. Aquesta obra conté detalls absolutament reveladors. Perquè si bé al títol de la pàgina 1 llegim clarament que la biografiada és Caterina di Cardona, tant a la Taula (uns fulls abans), com a la part superior d'algunes pàgines, com a l'interior del text, veiem clarament que se'ns parla de Caterina di Cordova. A partir de la pàgina 17, però, a l'encapçalament del full ja hi torna a figurar Caterina di Cardona fins al final de la biografia, de manera que comprovem amb quina facilitat són intercanviables els Cardona amb els Cordova, tal com veníem denunciant. Al text de la narració s'arriba a un moment d'incongruència sublim quan ens descriuen que, en descobrir-se una carta a la cova on Caterina s'havia retirat vestida d'ermità, hom s'adona que l'ermità és una dona que es diu Caterina di Cordova, «e donna principale, della nobilissima Casa Cardona»[39].

«Pere de Cardona, Marquès de Plego», al llibre d'En Paolo Giovio (ob. cit., p. 307 vers)

Que els Cardona i els Fernàndez de Còrdova són una sola i mateixa família ve finalment corroborat per En Bernat-Josep Llobet, que al 1665 esmenta En Lluís Ramon Folc de Cardona i Aragó, també com a «Fernández de Còrdova, Duc de Sogorb i Cardona, Marquès de Comares i Pallars, Comte d'Empúries i Prades, Vescomte de Vilamur, Senyor de les Ciutats de Lucena i Solsona, i de les Baronies d'Entença, Arbeca, Juneda, Conca d'Òdena, Oliola, Vall d'Uixò, Paterna, Benaguasil, la Pobla de Benagusil, i altres als Regnes de Castella i València i Principat de Catalunya»[40]. És a dir, esmenta els Cardona i Fernández de Còrdova com dos cognoms diferents d'una mateixa nissaga: la de Cardona. I, atès que En Lluís de Cardona i Aragó era el renét de la renéta d'En Ramon de Cardona i Urgell, es torna a fer palès que els Cardona de Nàpols i els Fernàndez de Còrdova eren la mateixa família cognomenada diversament.

Si Teresa de Jesús va tenir, realment, alguna relació amb la Casa de Fèria, és possible que n'haguessin quedat traces. Jo crec que una d'elles és la que ens exposa que la Comtessa de Fèria tenia una néta dita Caterina, que era monja en un convent de Santa Clara i que, a la mort de la seva mare, va sortir del convent: «Salio Doña Catalina su nieta del Convento de Santa Clara»[41]. Dada que s'adiu a la perfecció amb Caterina, després Teresa de Cardona, que també va ser monja clarissa. El llibre, a més a més, està dedicat a «Don Pedro Fernandez de Cordova, Marques de Priego»[42], que ara ja sabem que és En Pere de Cardona, amb la qual cosa augmenta encara més la possibilitat que la Caterina, monja clarissa, que s'hi esmenta sigui, en realitat, Na Caterina de Cardona, després coneguda, en religió, com a Teresa de Cardona, car aquesta també va ser, com és de domini públic, monja clarissa. D'afegit, l'autor ens assegura que la comtessa practicava «els dejunis ordinaris»[43] i que «les deixuplines eren rigoroses, i de cada dia, fins a vessar sang i regar-ne el terra»[44]. I, com Santa Teresa, també va haver de patir «més de XXX anys continus de diverses i pesades malalties»[45], que va suportar amb una alegria incomprensible, raó per la qual En Roa l'anomena «Santa Comtessa»[46]. Massa paral·lelismes i massa coincidències per ser casuals. En Roa, tal com al seu moment ja havia afirmat l'anònim autor de les Cosas Notables de la Ciudad de Córdoba, també ens assegura que la Comtessa de Fèria, mentre era al monestir de Santa Clara, rebia visites d'«En Francesc de Borja, quart Duc de Gandia i després Religiós, i Tercer General de la Companyia de Jesús» i que, a l'entrar-hi, «sentia dins seu un respecte i veneració més que humana per la Comtessa»[47]. I, ja per acabar, vull ara remarcar que Caterina Fernández de Còrdova, de la mateixa i idèntica tenor que la Mare Teresa, havia estat també afeccionada «a l'estudi de les Divines lletres»[48].

A més a més, fa un moment he mostrat la meva sospita més que fonamentada que la mística «andalusa» Sancha de Carrillo fos un altre desdoblament de Teresa de Cardona. He aportat les meves raons. I ara n'hi vull afegir una altra, car En Martín de Roa, a la biografia que ens forneix de la dama sevillana, exposa que era de «l'antiga i nobilíssima casa de Còrdova»[49] i que, per aquest motiu, tenia un germà dit, ni més ni menys, «Pedro de Cordova»[50], que, com hem copsat, és un Cardona. Doncs bé: Dir que els Fernández de Còrdova siguin els Cardona guanya versemblança, majorment, perquè el segon cognom de Na Caterina Fernández de Còrdova, 2a marquesa de Pliego, era

«Enríquez»[51], i Teresa de Cardona era també exactament Teresa de Cardona i Enríquez, perquè era filla d'Aldonça Enríquez[52], germana de la dona del rei Joan II, Joana Enríquez[53], i tieta de Ferran el Catòlic. Si ho mirem amb deteniment, ens adonem que Na Catalina Fernández de Còrdova i Enríquez és filla d'Elvira Enríquez i néta d'En Fadrique Enríquez, avi alhora del rei Ferran II. I, en conseqüència, és cosina del rei Catòlic. I, així mateix, Teresa o Caterina de Cardona, a més de cosina de Ferran II i néta d'En Fadrique Enríquez, és també la filla d'una Enríquez, que ara es diu Aldonça, i d'un Cardona ?En Joan Ramon IV?, que tot sovint és dit Fernández de Còrdova a les cròniques castellanes. Sembla tota l'estona que estiguem parlant, més que no pas de dues famílies amb noms semblants, d'una de sola, amb els mateixos noms i títols, però esmentada amb cognoms diferents.

Cosa que no ha passat desapercebuda a En Mayolas, ja que, per ell, «una reflexió pausada al voltant de tot el que s'ha dit ens obre la sospita que els Cardona tenien títols sobre territoris cordovesos, uns territoris que, en els documents, apareixen com a dominis dels Fernández de Córdoba: eren comtes de Cabra, marquesos de Priego, més tard de Gibraleón, etc. Però la història castellanitzada ens els presenta com a personatges cordovesos, autors de les gestes catalanes a Itàlia, i es recrea en assenyalar que en Gonzalo de Córdoba era el cabdill militar invicte més famós d'Europa, mentre en "Ramón Folch, conde de Cardona, era un buen marino, pero mal soldado y peor político". I resulta que eren la mateixa persona. Els "Córdoba", deixem-ho clar d'una vegada, eren els Cardona»[54]. O dit d'una altra manera: «Els Fernández de Córdoba no són res més que els Cardona situats a Andalusia»[55], territori on els Cardona van lluitar i on haurien aconseguit títols i terres, com molt bé apunta En Mayolas: «La intervenció de forces catalanes en la guerra de Granada i en altres conflictes armats a Castella durant el segle XV, per més que la història ho silenciï amb mala fe, hauria reportat mercès, prebendes, títols, dominis i dignitats castellanes als nobles del principat i dels regnes de València i d'Aragó»[56]. I tot seguit remata: «Al segle XVI i sobretot en temps de Felip II (1556-1598), sota la pressió reial, de la Inquisició, del consell censor o de tots tres estaments alhora, la nobilitat catalana hauria anat veient com els noms i cognoms i les gestes dels seus avantpassats es reescrivien i passaven a constar com a fets d'armes castellans»[57]. Ultra això, sabem que l'escut d'armes dels Cardona, marquesos de Plego, són tres faixes de gules sobre camper d'or, com ho podem veure nítidament aquí:

Armes dels Cardona, marquesos de Plego (es.wikipedia.org)

Així com els marquesos de Plego eren els barons de Bellpuig, llavors els Cardona de Bellpuig també tenen el faixat de gules al seu escrit d'armes:

Escut dels Cardona de Bellpuig, al mausoleu d'En Ramon Folc de Cardona (quinalafem.blogspot.com)

Doncs, bé: a les armes familiars de Santa Teresa, que ens forneix el pare Antonio de San Joaquín, al primer volum del seu Año Teresiano, del 1733, també s'hi pot observar, al quarter inferior esquerre, el mateix senyal heràldic[58]:

Escut familiar de Santa Teresa (Antonio de San Joachin, Año Teresiano, tom I,p.61)

A més a més, si Santa Teresa fos una néta d'En Fadric Enríquez, aleshores també podria haver ostentat un senyal heràldic d'aquesta família. Puix que l'escut d'En Fadric conté la torre o fortalesa i el lleó rampant com a símbols parlants,

Escut d'armes d'En Fadric Enríquez, a la Cartoixa de Sevilla (es.wikipedia.org)

i ara som sabedors que l'escut de Santa Teresa que ens proporciona el Pare San Joaquín conté també un lleó, si bé passant, i una torre o fortalesa, és de fàcil inferència que Santa Teresa i els Enríquez havien de tenir alguna mena de vincle familiar. Que el lleó sigui aquí passant no té cap importància, car en una altra representació de l'escut de la Santa, el veiem ja rampant, com el lleó dels Enríquez.

Escut d'armes de Santa Teresa al convent de Santa Teresa d'Àvila (fuenterrebollo.com)

Com també el veiem rampant a un altre escut de la família de Teresa, que «les Carmelites Descalces de Sant Josep d'Àvila tenen al seu locutori»[59].

Escut de Santa Teresa, segons un gravat del 1806
(memoriademadrid.es)

Tot i la diferent disposició dels quarters entre aquest escut i els anteriors, i malgrat que aquí les faixes (horitzontals) ja s'han convertit en bandes (diagonals), el que realment ens interessa és que el lleó i la torre dels Enríquez s'hi mantenen intactes, de la mateixa tenor que es mantenen a l'escut de l'abadessa de Pedralbes, Teresa de Cardona.

Armes de Teresa de Cardona (monestirpedralbes.barcelona)

Signantment, un nebot d'aquesta abadessa, l'Antoni de Cardona, 5è Duc de Sessa, té plegades al seu escut d'armes les faixes dels Cardona i el lleó i la torre dels Enríquez, perquè és sabut que era un descendent dels Cardona-Enríquez.

Armes d'Antoni de Cardona, 5è duc de Sessa, amb lleó rampant i torre
(academiacolecciones.com)

Per tant, i en resolució, si els Cardona-Enríquez tenen faixes, lleons rampants i torres a les seves armes familiars, i Teresa de Jesús també, és que la Santa ha de pertànyer a aquesta noble nissaga catalana.

Com entra pels ulls, és evident que sempre estem parlant de la mateixa família i que Na Catalina Fernández de Còrdova i Enríquez, que es carteja amb Sant Ignasi, que té una gran devoció i amor per la Companyia, a la qual «no perdia ocasió d'afavorir i fer créixer, de manera que tenia tanta cura de les coses d'ella com de les seves pròpies»[60], i que funda un Col·legi de la Companyia de Jesús[61], és la mateixa persona que Caterina de Cardona i Enríquez, que és el nom civil de Teresa de Cardona, l'abadessa de Pedralbes, amb qui identifiquem Teresa de Jesús. Suposo que per raó d'aquesta duplicació hom diu «Catalina de Cordova» a «Caterina de Cardona» a la Vida de la Mare Anna de Sant Agustí[62]. I entenc que, per això mateix, tant la Mare Caterina com la seva parenta la Mare Maria de Cardona van ser «totes dues governades per directors d'aquesta Santa Religió»[63] dels jesuïtes, i la Mare Teresa «s'atingué sempre a la direcció dels Pares de la Companyia»[64] de Jesús.

La beata Caterina de Cardona (elhidalgodelaspalabras.blogspot.com)

I, segurament, també per aquest mateix motiu, fra Francesc de Santa Maria ens advera que el pare de la monja i eremita Caterina de Cardona, renovadora de l'orde del Carmel, «fou En Ramon de Cardona»[65], que, com sabem, també era el pare de Teresa, l'abadessa de Pedralbes. O almenys es deien tots dos igual. En aquest sentit, no ens hauríem de deixar enganyar per les genealogies modernes, que fan del Ramon de Cardona (i d'Urgell), casat amb l'Aldonça Enríquez, i el Ramon de Cardona (i d'Anglesola), mullerat a Nàpols amb Na Isabel Enríquez de Requesens[66], dos personatges diferents, car jo crec que som davant d'un únic i sol Ramon de Cardona, desdoblat en dos d'ençà del seu establiment a Itàlia. De conformitat amb En Pep Mayolas, «la suplantació d'una figura històrica és un procés elaborat. No n'hi ha prou amb prendre els fets d'un personatge català, en aquest cas, i atribuir-los al castellà, italià, holandès... que l'ha de substituir en els documents i en les cròniques. Cal "extraviar" el personatge real, tal vegada seccionar-li uns anys de vida, o afegir-n'hi ?per desplaçar-lo cronològicament? i, a més a més, sovint, desdoblar-lo, repartir alguns dels seus trets vitals amb el d'un o dos personatges catalans o castellans més, siguin reals o una invenció derivada del real. La censura no és un procés estàtic i tancat: és un instrument viu al servei d'una construcció històrica. Desdoblar personatges en línies familiars (o no) inexistents posa a disposició del censor encarregat de continuar el procés de reescriptura eines per a regular el pes de cada figura històrica, en atribuir-li o manllevar-li accions, matrimonis, descendència... El desdoblament permet redistribuir títols i patrimoni; en alguns casos fins devia permetre convertir espolis vergonyants en herències d'aparença legalíssima. En definitiva, multiplicar els personatges permet diluir el traç d'una figura cabdal, en repartir entre dues, tres o quatre persones fets i gestes que, si els veiéssim concentrats en una sola figura, ens revelarien a primer cop d'ull la magnitud de la seva importància»[67].

No es podia dir millor. És exactament així. Els censors no només retallaven o esporgaven els textos. Els recreaven tot barrejant països, paisatges, ciutats, però també personatges i accions. Els personatges massa transcendents es desdoblaven. Ho hem vist amb En Colom fins a l'avorriment. En aquest estudi miro de provar que també Santa Teresa està desdoblada, pel cap baix, amb Teresa de Cardona i aquesta amb Caterina de Cardona. I per aconseguir-ho i sortir-se'n sense que es notessin gaire els efectes de la distorsió, també n'ha calgut desdoblar el pare o els pares. És el cas

que ara us exposo dels dos Ramon de Cardona, que, massa sovint, convergeixen en un de sol. Podien haver estat dos Cardona diferents amb el mateix nom. Oi tant. Però, atesos els fetes i les dades que tenim ara mateix, que ens indiquen que Santa Teresa era Caterina de Cardona, i atès que de tant en tant algú ens exposa que Caterina era filla d'En Ramon de Cardona i d'Urgell[68], quan els genealogistes moderns ens asseguren que ho era d'En Ramon de Cardona i d'Anglesola, cal pensar que o bé hi ha un error d'atribució paternal o bé tots dos Ramon de Cardona, si més no en les gestes militars que se'ls atribueixen, van ser la mateixa persona.

Per aquesta raó, doncs, no trobem cap referència al Cardona d'Anglesola fins al 1503, a la campanya naval catalana del setge de Gaeta. «És la primera vegada en la història que trobem menció del nostre Ramon Folch de Cardona»[69], postil·la En Josep Teixidó. I acte seguit es demana: «Què havia fet abans d'ara Ramon de Cardona que, de cop i volta, el veiem destinat a una operació marítima de tanta envergadura? No se sap»[70]. Jo crec que aquesta manca de dades és el que ha permès la confusió. Una confusió que els censors acabarien d'aprofitar per fer-ne el desdoblament definitiu que ha perdurat fins avui. De tota manera, el que sí que sabem del cert, és que al Ramon de Cardona i Anglesola, se l'esmenta com a «el Gran Capità»[71]. I com a «Gran Capità» també és tingut En Ramon IV de Cardona i d'Urgell[72], encara que se'l faci reposar al mausoleu de Bellpuig[73]. La confusió, doncs, és més que habitual a l'hora de discernir el Cardona-Anglesola del Cardona-Urgell. A més a més, a tot plegat hi hem d'afegir que el testament original del Cardona Anglesola, baró de Bellpuig, no s'ha conservat[74], sinó que tan sols en tenim una còpia castellana posterior, en què, com era d'esperar, ja s'hi ha obliterat el nom de la seva filla Caterina, la nostra famosíssima monja. O com ho constata En Joan Yeguas: «Si fem cas al testament del Cardona, [aquest] només va tenir quatre fills legítims, els abans esmentats [Ferran, Maria, Beatriu i Antoni], i no hi figura la dita Catalina»[75]. I no hi figura perquè és filla del Cardona-Urgell: és la Teresa de Cardona amb el nom d'abans d'entrar a religió. Per això mateix, quan llegim el capítol que En Gaspar Escolano dedica a parlar «De l'origen i successió de la nobilíssima casa de Cardona, i dels seus clars barons», a la Segona Part de la Dècada Primera de la Història de la Insigne i Coronada Ciutat i Regne de València, ens adonem que l'única monja d'un cert relleu que hi glossa, no és pas Caterina, sinó Teresa de Cardona, «Abadessa de Pedralva»[76], filla d'En Ramon de Cardona i Urgell, que és qui ?i no pas el d'Anglesola? acabdilla les tropes militars que aturen els francesos a la Rochele al 1503[77]. És a dir, que quan En Ramon de Cardona (Anglesola) dirigeix al 1503 les tropes catalanes a Itàlia, allà ja hi trobem En Ramon de Cardona (Urgell) dirigint els mateixos exèrcits. Cosa que ens tornaria a indicar que som davant d'un sol home.

Que tots dos personatges són el mateix ho tornem a veure a l'escut d'armes de l'anomenat Ferran de Cardona-Anglesola, duc de Somma i Gran Almirall de Nàpols i, en teoria, fill d'En Ramon de Cardona-Anglesola. Com hem vist més amunt, els descendents dels Cardona-Urgell, com Teresa de Cardona i Antoni de Cardona, tenen a les armes familiars els tres cards i les flors de lis dels Cardona-Prades. Doncs bé: si observem atentament l'escut d'armes d'En Ferran de Cardona-Anglesola, ens adonarem perfectament que també ostenten els tres cards i les flors de lis[78], senyal que manifesta sense cap mena de dubte que som davant d'un descendent del duc de Cardona i Urgell. De fet, al seu testament, tan sols esmenta el seu pare com el «molt il·lustre senyor virrei de Nàpols, don Ramon de Cardona, nostre senyor y pare, que en glòria sia»[79], sense més detalls, fet que perfectament el pot identificar amb el virrei Ramon de Cardona i Urgell, com defenso aquí.

Escut d'armes d'En Ferran de Cardona-Anglesola (gabrielmartinroig.blogspot.com)

Com que, a més a més, l'escut també mostra els senyals heràldics dels Requesens i els Enríquez, cal interpretar que En Ferran seria fill del segon matrimoni ?del matrimoni italià? d'En Ramon de Cardona amb Isabel de Requesens i Enríquez, llevat que les armes dels Enríquez li pervinguin directament d'Aldonça Enríquez, muller del duc de Cardona. Noresmenys, i malgrat les duplicitats i duplicacions, quan En Jordi Rubió i Balaguer parla de la gran importància que la família dels Cardona va tenir dins l'àmbit de les lletres catalanes, assegura que En Ramon de Cardona i el seu fill Ferran «foren el primer i el segon duc de Cardona. Allà a Nàpols, el primer i el segon duc de Soma»[80]. Llavors, com que, segons En Yeguas, el duc de Somma era En Ferran de Cardona-Anglesola[81], tornem a ser plenament conscients que, si bé amb títols diferents per a Catalunya i Nàpols, som davant d'una única i sola persona. Una sola persona ell i una sola persona el seu pare Ramon de Cardona.

Però, aleshores, si la censura pretenia desdoblar aquest Ramon de Cardona i fer-ne dos personatges diferents i la filla Caterina n'esdevenia la clau de volta, com així ho remarquen tots els seus historiadors i biògrafs en dir-nos que Caterina era filla seva, per què l'esborren del testament? Si era filla del Cardona-Anglesola, quin mal hi havia? I si era filla del Cardona-Urgell, per què l'atribueixen a l'altre parent? Jo crec que la fan desaparèixer del testament, tant si el seu pare és l'un com l'altre, perquè era la traça viva de Teresa de Cardona. Si podem salvar també aquest nou parany, llavors encara és més fàcil comprendre que Teresa i Caterina siguin la mateixa dona i la mateixa monja. Com que això és així, llavors té molt de sentit que, quan Ferran el Catòlic va voler estendre la seva influència a Itàlia, ho fes mirant d'establir una doble aliança amb els Mèdici i, amb aquest propòsit, al 1514, En Ramon de Cardona negociaria el casament de la seva filla Teresa amb En Llorenç de Mèdici[82], cosa que s'adiu a la perfecció amb el que ens expliquen

els biògrafs de Caterina, que també la van voler casar amb un noble italià. Quan mirava d'aprofundir en el context del casament a Itàlia de Teresa de Cardona, m'adonc que Ferran prometia «donar-los estat a Nàpols, no el del duc d'Urbino, sinó un altre que sigui molt net i que ningú no hi pretengui dret»[83]. És a dir, que Teresa de Cardona, si es casava, havia d'anar a viure on ja vivia Caterina de Cardona, cosa que continua augmentant la versemblança que totes dues fossin la mateixa dona. I encara més: com que va ser En Ramon de Cardona, virrei de Nàpols, qui va restablir els Mèdici a Florença[84], dins la campanya de reforç de la presència espanyola en aquesta república italiana[85], el fet que oferís la mà de la seva filla Teresa a En Llorenç de Mèdici, indicaria novament que el virrei no pot ser el Cardona-Anglesola, sinó el Cardona-Urgell, que és el pare universalment conegut de Teresa.

Amb el fi del casament, doncs, van treure Caterina del convent on era reclosa. Per bé que les noces es van acabar materialitzant, el Pare Santa Maria no ens diu el nom del marit[86]. O el deia i la censura, com de costum, l'ha esporgat. Sí, en canvi, que sabem que es va morir poc després de consumar-se el matrimoni i que ella, «veient-se lliure d'aquest llaç», va tornar a entrar a la vida monacal[87]. I no oblidem que, també el pare de Santa Teresa va fer intents per casar-la. El Mestre Julià d'Àvila assegura que Teresa, en un moment de la seva vida, «la major part del que parlava era amb voluntat de casar-se, perquè llavors no tenia inclinació de ser monja»[88]. Diversos biògrafs adveren, com la Maria Luz Gómez, que llavors va tenir una «aventureta amorosa»[89]. Amb tot, també assegura que «Teresa era molt gelosa de la seva honra; però pensava que la cosa no tenia més importància perquè podia acabar en matrimoni»[90].

Nogesmenys, tot i que ella tenia una gran disposició per a la vida espiritual, i a despit del que suggereixen certs erudits, Teresa, en adonar-se que les negociacions matrimonials anaven de debò, no devia veure el seu casament amb gaire bons ulls. O el veuria, directament, amb molt de desplaer. Quan el Mestre d'Àvila ens deixa anar que tot el que Teresa parlava era sobre el casament vol dir, tan sols, que es va donar una conjuntura a la seva vida on el matrimoni es va convertir en l'eix central del seu pensament i les seves converses. Però també és possible que ella no ho acabés de veure clar. No és estrany, doncs, que l'Antonio Mas ens innovi que «Teresa veu el matrimoni des d'un punt de vista de dona i el critica com a denigrant», car, ella, només «en Crist troba un veritable espòs que es preocupa per la seva esposa i no pas a l'inrevés»[91]. Sembla que hi va haver una autèntica lluita entre pare i filla per raó del casament. I per bé que la majoria de les biografies oficials passin de puntetes per sobre d'aquest esdeveniment, En Bartomeu de Segura exposa que el pare de la Santa ho tenia més que clar, perquè

«Dixo que mientras viviesse
el, no lo avia de azer:
que si monja quería ser,
bastava quando el muriesse»[92].

Segons Na Gómez, quan Teresa va comunicar al seu pare que volia ingressar en un convent, aquell, «en lloc d'alegrar-se amb la notícia com ella suposava, s'hi oposà. Li digué que era massa jove i la seva sobtada vocació pura fantasia. Que quan ell faltés fes el que cregués convenient, però que mentre ell visqués no comptés amb el seu permís»[93]. La posició del pare era clara i ferma: Teresa només es podia fer monja per damunt del seu cadàver. Cosa que indica ensems que la voluntat primordial del progenitor era casar-la a qualsevol preu. Tanmateix, fa la impressió que, al final, el pare devia convèncer la filla perquè acceptés els seus plans de matrimoni, d'una banda perquè «Teresa sempre havia obeït el seu pare i tingut en molta consideració el seu criteri»[94], i, de l'altra, perquè és ella mateixa qui, al Llibre de la Vida, també ens descriu que estava convençuda que «el tracte amb qui, per via de casament, em semblava que podia acabar bé»[95], no li era gens perjudicial. Amb la qual cosa veiem que la Santa, com Caterina i com Teresa de Cardona, també reconeix que, de joveneta, la van mirar de casar, que hi van haver unes negociacions, i que a ella li semblava bé, car ens exposa que, «informada de qui em confessava, i d'altres persones, en moltes coses, em deien que no anava contra Déu»[96]. Vol dir que, al capdavall, la van convèncer que casar-se no era tan lleig ni tan perjudicial perquè «no anava contra Déu». Ni contra Déu ni en contra seva.

Quan En Ramón León comenta aquests paràgrafs de la biografia de la Santa, subratlla que «si es conceberen castes il·lusions de casament, Teresa no creia de cap manera que amb això es menystingués la seva honra, ans jutjava que aquell remat hagués sigut el més convenient perquè tot acabés bé»[97]. És molt versemblant, doncs, que Teresa de Jesús, si va considerar convenients les negociacions que el seu pare feia pel seu matrimoni, també s'arribés a casar i que els censors esborressin diligentment aquest episodi de la seva vida amb la finalitat d'evitar de tot en tot que se la pogués identificar o, fins i tot, relacionar amb Teresa de Cardona. Amb tot, diria que han quedat alguns rastres textuals d'aquest casament esborrat per la censura. Per exemple, el Pare Yepes comenta que, després que Teresa es va obrir a la vida, «començà a estimar»[98]. No diu que «s'enamorà», que seria d'allò més normal en una joveneta com llavors era, sinó que «començà a estimar», concepte amorós que pressuposa quelcom més que una efervescència enamoradissa. Si aquest amor concret es pogués tractar del seu marit, i aquest, com sabem per la biografia de Caterina de Cardona, és va morir al cap de molt poc de casar-se, el que narra En Yepes tot seguit, aportaria una gran llum, car precisa: «Però el Senyor, que la tenia escollida per engrandir la seva glòria, i que l'havia llaurada amb tan perfectes treballs des dels

seus primers anys, perquè fos fonament de tan gran edifici, no permeté que l'enemic (ja que s'havia començat a ensenyorir de la seva ànima, que quasi li faltava poc per fer-la seva) se n'apoderés del tot»[99]. És a dir, que hi ha un «enemic» que s'apodera de Teresa ?de l'amor de Teresa?, però no pas del tot. Perquè el Senyor, sempre segons el discurs catòlic d'En Yepes, «li tragué acte seguit la presa de les mans»[100]. Dada que es pot interpretar perfectament com si Teresa, al cap de poc de casar-se, s'alliberés del marit, perquè aquest es va morir. I va ser llavors quan va entrar a fer vida monàstica[101]. Que és ni més ni menys, com acabem de veure, el que també se'ns explica de la vida de Caterina de Cardona.

Però hi ha un nou tema que em crida altament l'atenció. En Teixidó, que a l'any 1966 no sospitava absolutament re de cap desdoblament, escriu que tant les úniques gestes que es podien igualar al Gran Capità català, són «les realitzades pel Gran Capità dels regnes de Castella, el valerós Gonçal de Còrdova»[102]. I no només això, sinó que, amb el mateix candor, remarca més que sorprès: «I, oh designis de la providència! En el mateix sòl italià els dos capitans espanyols, el castellà i el català, minvaren llurs fronts de llor i glòria, i allí mateix ambdós conqueriren els preats títols únics en la història, de Grans Capitans, en circumstàncies molt consemblants»[103].

És a dir que tant les gestes del Gran Capità català com les del castellà s'assemblen molt i totes dues s'esdevenen als mateixos llocs i en circumstàncies quasi idèntiques. Per exemple, En Teixidó ens exposa que, a Itàlia, «l'avançament enrotllador de Gonçal de Còrdova pels pobles de la vora de la mar i de tota la zona marítima fou secundat admirablement per la magnífica col·laboració de l'almirall Vilamarí»[104]. I com qui no vol la cosa, subscriu tot seguit que el rei Ferran, «per tal de poder ocupar Gaeta, immediatament ordena a Ramon Folch de Cardona que, amb les seves galeres de Catalunya, organitzi una flota per anar a ajudar l'Almirall Vilamarí»[105]. Cosa que ens tornaria a indicar que som davant d'un únic Gran Capità i d'una única persona.

De fet, tal com confirmava En Teixidó fa un moment, no serà fins al 1503 que trobarem la primera documentació referida al comandament militar del Cardona-Anglesola, sense que abans se li hagi pogut observar cap altre rastre en cap assumpte ni diplomàtic ni militar ni naval. Per això aquest estudiós subscriu que «la designació, doncs, de Ramon de Cardona per tal de reforçar l'esquadra de Vilamarí havia de ser premeditada, i raons de pes havien d'haver-hi perquè el Rei fes aquesta elecció, car portar un novell almirall, de qui encara no es coneixia cap fet extraordinari, ni s'havien fet públics el seu talent ni el seu geni guerrer, a les operacions de més envergadura que tenia entre mans la monarquia espanyola, hauria estat una temeritat imperdonable davant la història»[106]. Molt cert. Verament, el rei Ferran no hauria posat mai un desconegut davant d'una empresa tan rellevant i perillosa com aquella. O un conegut sense cap experiència naval ni militar. El fet que hi posi En Ramon de Cardona és que es tracta d'En Ramon de Cardona i Urgell i no pas d'En Ramon de Cardona-Anglesola, llevat que tots dos siguin la mateixa persona desdoblada en dos homes diferents: l'un, el Cardona heroic i l'altre, el Cardona despreocupat de la vida política i militar, que s'acabarien aparellant a partir del 1503 a les guerres d'Itàlia. No m'estranyaria gens, perquè també En Joan Yeguas afirma que la figura del Cardona-Anglesola «ha estat molt mitificada, fins al punt d'atorgar-li honors que mai no va rebre»[107]. I suposo que, si això fos tal com intuïm, ara no ens ha d'estranyar gens ni mica que En Yeguas ens digui que al Cardona-Anglesola «hom li confereix el títol de duc, fins al punt que la seva tomba es coneix popularment a Bellpuig com el "mausoleu del duc", o en el gravat realitzat per Jean-Baptiste Reville, Jacques Joseph Coiny i Edme Bovinet (a partir d'un dibuix de Jacques Moulinier) per al llibre Viatge pintoresc i històric d'Alexandre Laborde, apareix al peu l'escrit "secpulcro del Duque de Cardona"»[108]. Llavors, tornem-hi: si al Cardona de Bellpuig se li atorga el títol de «duc» i al seu mausoleu se l'esmenta com a «Duc de Cardona», és que era, ni més ni menys que el Duc de Cardona. En aquest sentit, també és més que rellevant que, per bé que En Teixidó ens confirmi que al març del 1519, a Barcelona, «el rei Carles va concedir la valuosíssima condecoració del Toisó a Ramon de Cardona, virrei de Nàpols»[109], que, segons hom creu comunament, era el Cardona-Anglesola, per contra, En Yeguas retopa que En «Ramon de Cardona[-Anglesola] no fou mai condecorat amb la distinció de l'orde del Toisó d'Or, i menys en la 19a reunió que va fer-se a Barcelona el 1519»[110], perquè el qui realment ho va ser «fou "Do[n] Fernando Remo[n] Folch Duq[ue] de Cardona Marq[ués] d[e] Pallars" tal com es llegeix en el respatller del cor de fusta de la catedral de Barcelona»[111].

Com era d'esperar, En Mayolas també ha copsat el desdoblament del duc de Cardona amb el senyor de Bellpuig i Anglesola. Al seu magnífic i imponderable estudi «"El Gran Capitán", un Cardona» aporta un nombre rellevantíssim d'exemples que ens ajuden a entendre-ho així amb una claredat esborronadora. No és el meu propòsit reproduir-los aquí. I us remeto al seu text perquè us adoneu d'aquest muntatge tan potiner com miserable, mantingut per la historiografia catalana moderna amb tanta bona fe com manca d'acuïtat intel·lectual. Amb tot, no voldria passar per alt una reflexió d'En Mayolas prou resolutiva que ho resumeix amb gran mestratge i eloqüència: «Si a tot el que acabem de veure hi afegim el fet que quan ens parlen de la filla d'aquest noble [Cardona-Anglesola], Caterina de Cardona-Anglesola, ens diuen sovint que fou descendent "dels ducs de Cardona", sembla prou versemblant que el virrei Ramon [de Cardona-Anglesola] sigui, senzillament, un desdoblament d'aquell Gran Conestable i I duc de Cardona que fou en Joan Ramon Folc IV, el pare de l'abadessa de Pedralbes Teresa de Cardona, que ?diguem-ho de passada? per a nosaltres seria un desdoblament de Caterina de Cardona-Anglesola, i, alhora, totes dues serien la veritable Teresa de

Jesús. Pare desdoblat, filla desdoblada»[112].

Finalment, hem vist també més amunt que tant Catalina Fernández de Còrdova com Caterina de Cardona van mantenir relacions molt properes amb sant Ignasi i els primers jesuïtes. Doncs, bé: sabem que Teresa de Jesús, per acabar-ho de reblar, va estar, ensems, íntimament relacionada amb els jesuïtes, com denota el seu sobrenom, com traspua vivament la seva correspondència o com demostren els jesuïtes que van aprovar, des d'un començament, la seva doctrina i van avalar la publicació de les seves obres[113]. O, al capdavall, com ella mateixa assevera, en dir-nos que «era molt afeccionada» als religiosos jesuïtes[114]. Sense menystenir que també va fundar col·legis femenins de la Companyia, segons objectiva En Pep Mayolas[115]. I també perquè, si ella i Na Caterina de Cardona fossin la mateixa monja, això explicaria que totes dues tinguessin el mateix confessor: el Pare Gaspar de Salazar, com ens ho advera En Nicolau Martínez[116].

I podem tancar definitivament el cercle amb la informació que ens forneix En Butrón a la seva Harmónica Vida de Santa Teresa de Jesús, car, en relatar la naixença d'aquesta beatíssima Mare, filla d'Espanya, no es pot estar d'innovar que «de un pueblo suyo el nombre noble hereda»[117]. És a dir, que Teresa va heretar el nom d'un noble poble espanyol. I, com que ni Sánchez, ni Cepeda, ni Ahumada ?cognoms que la història ens assegura que eren els seus? no són noms de cap ciutat hispànica famosa, si Teresa de Jesús s'hagués dit realment Teresa de Cardona, el vers d'En Butrón, inscrit en un context adulterat pel censor, guanyaria sentit ple i es revelaria l'autèntica i vera personalitat de Santa Teresa. Per més que el text faci referència a una ciutat que hi ha «en el Reyno Leonès»[118], no deixa de dir el que diu i revelar el que revela: que Teresa va heretar el nom d'una noble ciutat. Conseqüentment, si el seu cognom va ser el de Cardona, perquè el seu llinatge era també el dels Cardona, i era filla, com hem dit i redit, d'En Ramon Folch IV de Cardona, un militar català de gran renom, aquí els versos d'En Butrón tornarien a ser magníficament precisos, car expressen amb diafanitat absoluta que els avantpassats de Santa Teresa van ser

«de llama etherea luminosa
Solo de Marciales rayos encendida:
Y de los siglos todos victoriosa»[119].

No cal ser gaire coneixedors del passat per adonar-nos que aquests versos encaixen com l'anell al dit amb la flama lluminosa dels Cardona, encesa amb els rajos de llurs victòries i gestes multiseculars. I s'ajusten també amb el que advera En Bartomeu de Segura, en relatar que la casa de la família de la Santa és «con sacros inciensos ya/ por el mundo venerada»[120]. Sí, ho hem llegit bé: la nissaga de Santa Teresa era venerada pel món abans que ella fos beatificada i canonitzada. Venerada, és clar, per les seves gestes i conquestes. O com afirma el pare Antonio de San Joaquín, que el lloc d'on Teresa provenia era «gran per la il·lustre família d'aquells Herois»[121], que han de ser, novament, els herois arreu famosos de la nissaga dels Cardona, més que no pas els Cepeda ni els Ahumada. Car, tal com ho expressa En Josep Teixidó, «la casa dels Cardona és la més destacada de Catalunya, per la seva grandesa i els seus fets d'armes, per la seva prohomenia i per la seva influència en la vida política»[122]. Les conquestes d'Itàlia parlen soles i no requereixen glosses puntuals, de tan famoses com van ser. Però deixeu-me dir només que, com assevera En Teixidó, pel rei Ferran el Catòlic, En Ramon de Cardona va ser «la pedra angular en la dominació d'Itàlia, tant pel seu talent militar, que no té parió entre els del seu temps, com per la seva visió, habilitat i tacte polítics, que sobresortia bon tros per damunt de totes els diplomàtics contemporanis seus»[123]. I, rebla: «Seria impossible parlar de la política exterior durant els segles XV i XVI, prescindint del paper importantíssim que hi representa Ramon Folch de Cardona; seria impossible l'estudi del predomini espanyol a Itàlia sense admirar-ne els grans encerts d'aquest gran patrici nostre», ja que «en aquest període és quan el seu nom és conegut per tot arreu»[124]. Per tant, una Teresa vinculada a la família dels Cardona té encara molt més sentit, especialíssimament, encara, si tenim en compte la medalla de l'èxtasi de Santa Teresa que En Ramon Serrano va localitzar al web Cruces y Medallas, i on es pot veure amb tota transparència Santa Teresa sobre un card de tres flors, que és l'emblema heràldic dels Cardona[125]. És de bronze i datada «possiblement» del segle XVIII[126].

Medalla de coure de Santa Teresa (s. XVIII) amb el revers amb el card amb tres flors,
emblema heràldic dels Cardona (cruces-medallas.com)

A més a més, tenim coneixement que la Teresa d'Àvila tenia per nom de pila «Teresa». El Pare Yepes ens ho certifica quan escriu que els seus pares, en néixer, «li posaren per nom Teresa, guiats (com es pot entendre) per Déu, que sabia els miracles i meravelles que en ella, i per ella, havia de fer. Perquè Teresa és el mateix que Taràsia, nom antic de dones, grec, que vol dir miraculosa»[127]. Fra Lluís de Lleó, diu exactament el mateix que el Pare Yepes i ho argumenta amb les mateixes raons, per la qual cosa també subratlla que «els seus pares tingueren per a la seva benaurança aquesta santa, que els nasqué, segons sembla, al final de l'any 1515: [i] li posaren per nom Teresa»[128]. I el Pare Francesc de Santa Maria rubrica encara que «el nom de TERESA, que en el baptisme li posaren» els seus pares, ja

tingui origen en la llengua hebrea o grega, «és prenyat de Misteris i prodigis. Perquè significa Casa Reial, llei, foc [i dona] miraculosa»[129]. És a dir, que Teresa es va dir Teresa de nom de pila per voluntat expressa dels seus pares en el bateig. Nogensmenys, altres cronistes no ho exposen ben bé així, sinó que relaten que «Teresa», va ser el nom de religió que va triar ella mateixa en el moment de la seva professió. En aquest caient, el Pare Francesc de Ribera subscriu que «passaren alguns anys abans que es digués Teresa de Jesús»[130]. És a dir, que, abans que es digués Teresa, tenia un altre nom. El del canvi de nom és un tema crucial a les biografies de la Santa, car indicaria que si Teresa havia tingut un altre nom, no podia ser la Teresa avilesa, que sempre en va dur el mateix, com acabo de palesar, des del moment de néixer. Per això, els supervisors de les biografies o diuen que sempre es va dir així, a fi d'evitar tota sospita i tot conflicte sobre la personalitat i nacionalitat de la Santa, o miren de tapar-ho com poden, sense que, en alguns casos, se'n surtin gaire airosos. El cas del dit Julià d'Àvila, en aquest sentit, és paradigmàtic, car, en parlar dels pares de Teresa, narra que la seva filla «es deia Doña Teresa fins que fundà el primer monestir a Àvila, on mudà el nom i es digué Teresa de Jesús»[131].

Com podem observar, bo i que el cronista ens diu nítidament que Teresa, en fer-se monja, va canviar de nom, el cert és que es va continuar dient Teresa. Però, en l'intent d'argumentar-ho, ho embolica encara més, puix que hi insisteix: «I, així, totes les que entren a les cases que ella fundà, al moment els treuen el Dons i es diuen tal de tal Sant»[132]. Perquè és més que sabut que canviar el títol de Don o Doña no és canviar «el nom», sinó «el títol». I més que sabut és també que totes les monges quan fan l'acte de professió, fins ben bé avui dia, canvien el nom de pila, imposat per la família, per un que escullen elles, en sintonia amb la seva pròpia sensibilitat espiritual. I que el fet d'afegir-hi «de Jesús», «de Josep», «de la Concepció», «de l'Encarnació», «de Crist», o el que convingui que s'hi vulgui afegir, tampoc no és «canviar de nom», sinó, simplement, sumar-hi un sobrenom. Canvien el nom de pila, però, sovint, antigament no abandonaven el títol. Ho remarca sense embuts En Vicente de la Fuente, car assegura que «el tractament de Doña el conservaven les religioses en molts convents, sobretot en aquells on entraven les senyores nobles o hidalgues»[133]. En resolució: malgrat que el censor que va corregir la biografia del dit Mestre d'Àvila hagi volgut ofuscar el sentit primigeni del text, no se n'ha sortit del tot. I ara, mercès a la seva imperícia ?o, potser, fins i tot, aclucada d'ull? podem saber que Teresa de Jesús, abans de fer-se monja es deia d'una altra manera. És el que he exposat fins aquí: que, en realitat, es deia Caterina. Perquè era Caterina de Cardona.

Per tant, amb aquesta nova identitat ja desvelada, ara s'entén amb totes les llums per què En Butrón ens exposa que Santa Teresa comença a pensar en la reforma carmelita, però, en canvi, qui «veu anticipadament la seva reforma en un èxtasi» és, ni menys ni menys, que «Dona Caterina de Cardona»[134]. Cosa que, filant prim, podria semblar més o menys normal, si no fos que el Pare Francesc de Santa Maria diu expressament que Déu va decretar que Caterina «fos coadjutora de la seva estimada Teresa en la Reforma de l'Orde del Carme»[135]. És a dir, que també va ser la primitiva reformadora del Carmel. I s'entén encara molt més que diversos paràgrafs del llibre de Les Fundacions de Teresa de Jesús estiguin dedicats, curiosament, a biografiar la vida de Caterina de Cardona[136], a qui, per acabar-ho d'adobar, se li diu diversos cops, de tenor força reveladora, «Santa»: «esta Santa», tres cops[137] i un cop «la Santa Cardona»[138]. Denominació idèntica a la preservada a Barcelona fins a les albors del segle XX per designar l'abadessa de Pedralbes: «Santa Teresa de Cardona»[139].

Cisterna o pou de Santa Teresa de Cardona, al monestir de Pedralbes (inh.cat)

Els paral·lelismes i les identitats entre les vides de les místiques i beates Teresa de Jesús i Caterina de Cardona, tot i els dos personatges diferents en què la censura les ha desdoblat, són moltíssims i reveladors i requeririen un estudi més detallat i sistematitzat, que ara mateix no puc assumir, però que, si res més no, vull indicar aquí de cara a eventuals recerques futures. Amb tot, sí que hi ha un darrer detall que voldria comentar perquè em sembla del tot significatiu. És el cas d'En Joan de la Misèria, que va pintar del natural, per manament del Pare Gracian[140], el primer retrat reconegut de Teresa de Jesús, al qual, després, tota mena d'artistes «hi acudiren per copiar les que se suposava que eren les veritables faccions de santa Teresa. Pintors i gravadors s'inspiraren en el retrat de fra Joan de la Misèria a fi de reproduir els trets físics de la dita santa»[141]. Joan de la Misèria, per tant, va conèixer Teresa en vida i en persona. La va tractar i la va pintar. O la va pintar i la va tractar. Teresa l'esmenta a Les Fundacions com a «gran servent de Déu i molt senzill en les coses del món»[142] i En Cipriano Muñoz, Comte de la Viñaza, assegura que la Santa va assistir, fins i tot, a la seva presa d'hàbit[143].

I amb això ara podem dir que hi va haver una relació especial, raó per la qual va ser ell el pintor triat per immortalitzar-la en una pintura. Segons l'Antonio Palomino, En Joan de la Misèria era un napolità que «es digué en el segle Joan Narduch»[144]. Doncs, bé: tot i la relació directa amb la Santa, fra Joan de la Misèria no va escriure cap relat sobre la seva vida, ni tan sols uns apunts escadussers, sinó que és conegut i recordat per haver redactat una biografia, si bé estroncada, segurament per les més que conegudes i repetides raons d'estat, de Caterina de Cardona[145], dictada

directament per ella[146]. L'obra va restar totalment inèdita, fins que al 2003 va ser publicada per l'Antonio i l'Adelaida Cortijo Ocaña al número 21 de la revista de Filologia Hispànica «Dicenda». Aquí, és on ens adonem que fra Joan ajuda Caterina «a aconseguir permisos i llicències per a la fundació del seu convent»[147]. La dada la repeteix Na María Isabel Carneiro, car assevera que «entre els frares que [Caterina] portà amb ella per la fundació del seu convent, s'hi trobava Fra Joan de la Misèria»[148]. Per tant, mentre fra Joan treballa en la reforma amb Na Cardona, també, quasi als mateixos anys, ajuda Santa Teresa, que «el conquerí per a la seva reforma»[149]. Si hi primfilem una mica més, veiem que fra Joan entra a ajudar Teresa al 1569 i el 70 ja professa[150] i ella li imposa l'hàbit. Però a partir d'aquí (entre el 1571 i 72)[151], col·laborarà amb Caterina de Cardona.

Ultra saber que Caterina «mantingué estretes relacions amb En Joan d'Àustria i els prínceps d'Èboli»[152], som alhora conscients que ella mateixa «demanà a la princesa d'Èboli al 1571-72 que intercedís [a la Cort] per la fundació d'un monestir de carmelites descalços»[153]. Però, curiosament, un cop fetes les intercessions oportunes, ja no serà Caterina qui rebrà el suport de la comtessa, sinó que, com expressa En Butròn, «Dona Anna de Mendoça, comtessa d'Èvoli, crida la Santa [Santa Teresa, és clar] perquè fundi el seu convent de monges a Pastrana»[154]. I Teresa ens reporta a Les Fundacions que aquesta princesa, un dia la va manar cridar «perquè feia molt que estava tractat, entre ella i jo, de fundar un monestir a Pastrana»[155]. Sembla ben bé que estiguem parlant tothora dels mateixos suports, de la mateixa causa i, és clar, de la mateixa monja i Mare fundadora. Sembla i ho és si sabem que Pastrana és, en realitat, Paterna. Així, quan en una carta que la Santa escriu a En Jeroni Gracian, hi esmenta «la priora de Pastrana»[156], el Pare Antoni de Sant Josep s'apressa a rectificar que, el text, allà «on diu Priora de Pastrana, ha de dir de Paterna; puix a Pastrana no hi havia ja convent ni Priora»[157] i perquè a la carta anterior Teresa hi parla sempre dels problemes que hi ha al convent de Paterna[158], que és un municipi al nord-est de València. Doncs bé: si Santa Teresa fos en realitat Caterina de Cardona, quan En Miguel Batista de Lanuça ens relata que aquesta beata va tenir una visió «al Cor de les Carmelites Descalces de Pastrana, on va visitar la Beneïda Mare Isabel»[159], ara podem dir, salvant el retoc, que Santa Teresa va tenir la visió al convent de Paterna, la priora del qual també es deia Isabel[160]. És Isabel de Sant Francesc[161], tan estimada per la Mare Teresa, i a qui s'encomanava a les seves oracions[162]. En aquesta sentit, sabem també que, «segons ens diu la mateixa Santa a la Carta III del tom I, núm. 11, Gracian complia la seva penitència, part a Alcalà, part a Pastrana on les religioses tenien en coves els seus habitacles»[163], i on «a sobre hi havia un colomar»[164]. Però, curiosament, quan el Pare Antoni de Sant Josep ens parla de les tasques reformatòries d'En Gracian, els fets ja passen al convent de «Paterna», on «Gracian, com a Visitador, posà per Priora en aquell Convent Isabel de Sant Francesc»[165]. En Gracian mateix ho corrobora a la seva autobiogràfica Peregrinació d'Anastasi: «Visitant jo el convent de les monges Carmelites Calçades de Paterna, hi vaig trobar un frare que havia aixecat un terrible fals testimoni a tres d'elles»[166]. I aleshores tot faria sentit perquè a Paterna són famoses les seves coves excavades directament a la roca, que també contenen una torre al damunt[167], «pertanyent al vell recinte murallat de la ciutat»[168]. I encara més: mentre sabem que Paterna és al mig de la gran horta de València, també se'ns afirma que les coves on vivien aquelles devotes religioses de Pastrana eren «a la gran horta que avui té»[169]. Però, majorment, tot s'aclariria perquè els Cardona, entre els molts títols i possessions que detenien, eren també els senyors de la baronia de Paterna[170]. I això hauria facilitat a Santa Teresa, si en realitat era Teresa de Cardona, que hi pogués fundar un convent.

Ultra això, el Pare Santa Maria ens assegura que Caterina de Cardona va venir a Espanya i va passar «a Valladolid»[171] en companyia de la princesa de Salerno, que era ni més ni menys, la seva cosina[172] Isabel de Vilamarí[173]. Però aquesta, segons ens documenta N'Eulàlia Duran, com que el seu marit «hagué de partir cap a Nàpols per defensar la ciutat de la invasió francesa», la «deixà a València»[174], i no pas a Valladolid. I a València prou que Caterina es podia haver posat en contacte amb les monges de Paterna.

Per tant, com que les dues monges, místiques, carmelites, fundadores i reformadores són la mateixa dona, per això es fan amb les mateixes persones i es troben, tot sovint també, als mateixos llocs. Fent ziga-zaga, ara l'una i ara l'altra, mai plegades, com si juguessin a fet i amagar. La qüestió ha sorprès enormement En Joseph Pérez, que s'adona d'aquests mateixos moviments i subratlla diligent que Caterina de Cardona «té bona cura de no anar a veure Teresa de Jesús» i que, fins i tot, «se les enginyà per no conèixer-la mai»[175]. Treballaven per la mateixa causa, pertanyien al mateix orde religiós, tenien el mateix confessor, fundaven ?en algun cas? els mateixos convents, compartien els mateixos protectors i amics, però no es van voler veure mai. Lleig. Molt lleig. Seria més fàcil acceptar, ara que ja sabem com els censors construïen el seu relat i desdoblaven els seus personatges perquè no els poguéssim relacionar mai més, que Teresa i Caterina (que també es deia Teresa de nom de religió) no es van trobar perquè eren la mateixa dona.

Finalment, tot parlant de la beata catalana, a qui també es coneixia popularment com «la bona dona»[176], els autors sobredits, atònits, consignen: «A l'últim, espigolem una notícia curiosa referent a la mare. La seva fama sembla que, fins i tot, eclipsà la de santa Teresa, car, al monestir de La Roda, durant els primers anys, es conegué com a «Mare Fundadora» Caterina de Cardona i no pas aquella» d'Àvila[177]. I, per això mateix, el Pare Salvador de la Virgen del

Carmen escriu: «En els primers temps de la reforma, a La Roda, per exemple, als frares d'Altamira, la gent de la comarca no els reconeix com a Carmelites Descalços sinó com els "frares de la Bona Mare". I al Capítol General de la Congregació Espanyola del 1619, a qui sortí reelegit Prepòsit general, el Pare Alonso de Jesús María, se li donà un Decret, pel qual se li ordenava que en endavant no es digués Mare o Fundadora sinó a la Mare Teresa de Jesús. Amb aquest [decret] es pretenia fer desaparèixer de les ments i de l'ambient de molts d'aquells penitents adustos la ja vella persuasió que "és més Mare dels Descalços la Mare Cardona que la Mare Teresa"»[178].

Quan al 1861, En Vicente de la Fuente editava els escrits de Santa Teresa, seguint l'edició salmantina d'En Foquel, del 1588, a cura de fra Lluís de Lleó, s'adona que la Santa esmenta Caterina de Cardona al seu llibre de Les Relacions, tal com també ho feia a al Llibre de la Vida. I aleshores apunta a la nota de peu de pàgina: «Correspon al número 15 de les Addicions de fra Lluís de Lleó; però, aquí, hi trobem una variant d'interès que cal advertir, i que mostra la gosadia i poca exactesa amb què procedien els antics editors de les Obres de Santa Teresa. Fra Lluís de Lleó va posar terminantment el nom de Na Caterina de Cardona (pàgina 557 de l'edició de Foquel). Nogensmenys, a les males edicions, des de mitjan segle XVII, s'ocultà el nom i s'hi posa una persona molt religiosa. Les còpies d'Àvila i Toledo, totes dues porten el nom de Na Caterina de Cardona. El cita, a més a més, el Pare Ribera en aquest passatge, al llibre 4t, capítol 18. A què ve, doncs, aquesta ocultació? A les edicions d'En Foppens i En Doblado i a totes les posteriors s'hi ha seguit ocultant el nom de Na Caterina de Cardona»[179].

Sí, efectivament: es va fer desaparèixer de les ments de tothom la noció que la Mare Fundadora dels Carmelites Descalços era Caterina de Cardona, perquè no es pogués confondre amb Santa Teresa. I no va ser per incúria o deixadesa dels editors. Sinó que l'obliteració responia a una autèntica ambició d'estat: a la seva raó d'estat. L'obliteració o la barreja. El desdoblament o l'oblit. I ja som al cap del carrer, perquè si les dues dones es confonien és que es confonien. Ara ja sabem que l'una i l'altra eren la mateixa persona. Per això mateix, En Joan de la Misèria pinta un retrat de Santa Teresa i no n'escriu la biografia, però, per contra, escriu la biografia de Caterina de Cardona i no la pinta. I el que és encara més revelador és que la biografia s'acaba, s'estronca ?o l'estronquen? precisament en el moment que Caterina de Cardona comença a fundar convents de carmelites[180]. No pot ser casual. No.

Jordi Bilbeny

Fi de la segona part

Enllaç a la primera part:
https://www.inh.cat/articles/EL-mal-de-cor-de-Santa-Teresa-i-la-greu-malaltia-de-Caterina-de-Cardona-1-

Enllaç a la tercera part:
https://www.inh.cat/articles/EL-mal-de-cor-de-Santa-Teresa-i-la-greu-malaltia-de-Caterina-de-Cardona-i-3-

Notes bibliogràfiques:

[1] F. RODRÍGUEZ, art. citats i F. MAGRINYÀ, ob. cit.

[2] JORDI BILBENY, «El bàcul de Santa Teresa», 18è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya, Arenys de Munt, 17 de novembre del 2018; https://www.inh.cat/arxiu/vid/18e-Simposi-sobre-la-Historia-censurada-de-Catalunya/2018-S-INH-Jordi-Bilbeny

[3] Cf. JOSEP SEGARRA, «Santa Teresa, abadessa, segons un quadre català del segle XVII»; ponència presentada al 15è Simposi sobre la Descoberta Catalana d'Amèrica, Arenys de Munt, 28 de novembre del 2015; https://www.inh.cat/arxiu/vid/15e-Simposi-sobre-la-Descoberta-Catalana-d'America/Josep-Segarra-Santa-Teresa,-abadessa,-segons-un-quadre-catala-del-segle-XVII

[4] Vg. FELIP RODRÍGUEZ, «Gonzalo Fernández de Córdoba, el Gran Capitan. Indicis bibliogràfics d'un Cardona», conferència pronunciada el 3 de gener del 2013, Plural-21, 3r Cicle de Conferències sobre la Manipulació de la Història; https://www.inh.cat/arxiu/vid/3r-Cicle-de-Falsificacio-de-la-Historia/Felip-Rodriguez--Gonzalo-Fernandez-de-Cordoba,-el-Gran-Capitan-indicis-bibliografics-d-un-Cardon

[5] Vg. «Teresa d'Àvila o la flor anacrònica que brotà a Castella com un bolet excels enmig de la Contrareforma», dins TERESA DE JESÚS, Obra poètica; traducció de Ramon Dachs i exordi de Pep Mayolas, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2015, p. 9-57 i «Teresa d'Àvila i Teresa de Cardona: a la recerca de Santa Teresa de Jesús»; conferència pronunciada a la 2a Universitat Nova Història, Montblanc, 3 d'agost del 2015; https://www.inh.cat/arxiu/vid/2a-Universitat-Nova-Historia/Pep-Mayolas-Teresa-d'Avila-i-Teresa-de-Cardona-a-la-recerca-de-Santa-Teresa-de-Jesus; «Santa Teresa i els escacs catalans (1)», web de l'Institut Nova Història, 29 d'octubre del 2020, https://www.inh.cat/articles/Santa-Teresa-i-els-escacs-catalans-1-

[6] RAMON SERRANO, «Una medalla de Santa Teresa amb l'emblema dels Cardona», 18è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya, Arenys de Munt, 17 de novembre del 2018; https://www.inh.cat/arxiu/vid/18e-Simposi-sobre-la-Historia-censurada-de-Catalunya/2018-S-INH-Ramon-Serrano

[7] NATÀLIA BARENYS, «Les "rostes de Santa Teresa"», web de l'Institut Nova Història, 7 de novembre del 2018, https://www.inh.cat/articles/Les-rostes-de-Santa-Teresa-; «Santa Teresa de Jesús: antroponímia per a la desocultació», web de l'Institut Nova Història, 23 de gener del 2019, https://www.inh.cat/articles/Santa-Teresa-de-Jesus-antroponimia-per-a-la-desocultacio i «L'Origen jueu de Santa Teresa», web de l'Institut Nova Història, 18 de febrer del 2021, https://www.inh.cat/articles/L-origen-jueu-de-Santa-Teresa

[8] PEP MAYOLAS, «Teresa de Jesús escollí per confessor En Pere Domènech, abat de Vilabretran», web de l'Institut Nova Història, 13 de desembre del 2020», https://www.inh.cat/articles/Teresa-de-Jesus-escolli-per-confessor-En-Pere-Domenech,-abat-de-Vilabertran

[9] JORDI BILBENY, «Teresa de Jesús i els seus vincles esborrats amb la cultura, la llengua i la Nació Catalanes»; conferència pronunciada a la 5a Universitat Nova Història, Montblanc, 5 d'agost del 2018; https://www.inh.cat/arxiu/vid/5a-Universitat-Nova-Historia/Jordi-Bilbeny-Teresa-de-Jesus-i-els-seus-vincles-esborrats-amb-la-cultura,-la-llengua-i-la-Nacio-Catalanes i «Santa Teresa de Jesús i el Pare Pere Gil», web d'En Jordi Bilbeny, 8 de febrer del 2021,

http://www.jordibilbeny.cat/2021/02/08/santa-teresa-de-jesus-i-el-pare-pere-gil/

[10] ANTONIO DE HUERTA, Historia, y Admirable Vida del Glorioso Padre S. Pedro de Alcantara, por sus Heroycas Virtudes, Milagros y Espantosa Penitencia, Sol Hermoso de la Iglesia Santa, Ornamento, y Gloria de España; Viuda de Diego Diaz de la Carrera, Impressora del Reyno; Madrid, 1669, Llibre II, cap. XXIV, p. 304.

[11] ANTONIO DE SAN JOSEPH, «Notas», Cartas de Santa Teresa de Jesus, Madre y Fundadora de la Reforma de la

Orden de Nuestra Señora del Carmen, de la Primitiva Observancia; Imprenta de Don Joseph Doblado, Madrid, M.DCC.XCIII, Carta XXV, nota 14, p. 205.

[12] Vg. THERESA DE JESUS, Avisos Epirituales; comentats pel pare Alonso de Andrade, a Casa de Cormellas, Barcelona, [1646, Primera Part], p. 407.

[13] TERESA DE JESÚS, «Camino de Perfeccion», Las Obras de la S. Madre Teresa de Iesus, Fundadora de la Reformacion de las Descalças i Descalços de N. Señora del Carmen; ob. cit., (Anvers, M.DC.XXX), «Segunda Parte, que Contiene el Govierno Espiritual del Alma», p. 14.

[14] T. DE IESUS, «La Vida», Las Obras de la S. Madre Teresa de Iesus, Fundadora de la Reformacion de las Descalças i Descalços de N. Señora del Carmen; ob. cit., (Anvers, M.DC.XXX), «Primera Parte que Contiene Su Vida», p. 345.

[15] Cf. PERE BOHIGAS, Les miniatures dels cantorals de Pedralbes; separata del vol. I de la Miscelánea en homenaje a Mons. Higinio Anglés, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1958-61, p. 14.

[16] RAFEL MOMPÓ, «Més arguments per a identificar Santa Teresa de Jesús amb Caterina de Cardona (2)», web de l'Institut Nova Història, 15 d'octubre del 2020; https://www.inh.cat/articles/Mes-arguments-per-a-identificar-Santa-Teresa-de-Jesus-com-a-Caterina-de-Cardona-2-

[17] ÁNGEL GONZÁLEZ PALENCIA, «Prólogo», Casos Notables de la Ciudad de Córdoba; Sociedad de Bibliófilos Españoles, Madrid, MCMXLIX, p. IX.

[18] Cf. Casos Notables de la Ciudad de Córdoba; ob. cit., p. 23.

[19] Ídem, p. 24.

[20] Ídem, p. 25.

[21] MARTIN DE ROA, Vida, i Maravillosas virtudes de Doña Sancha Carrillo; Alonso Rodriguez Gamarra, Sevilla, MDCXV, p. 2 [vers].

[22] Ídem, p. 2 [recte].

[23] Cosas Notables de la Ciudad de Córdoba; ob. cit., p. 25.

[24] M. DE ROA, ob. cit., p. 11 [recte].

[25] Casos Notables de la Ciudad de Córdoba; ob. cit., p. 27.

[26] M. DE ROA, «Razon de lo que se escrive en este libro», Vida, i Maravillosas virtudes de Doña Sancha Carrillo; ob. cit., p. 4

[27] Cosas Notables de la Ciudad de Córdoba; ob. cit., p. 27.

[28] Vg. LUYS MUÑOZ, Vida y Virtudes del Venerable Varon el P. Maestro Iuan de Avila, Predicador Apostólico. Con algunos elgogios de la virtudes, y vidas de algunos de sus mas principales discipulos; Imprenta Real, Madrid, M.DC.XXXV.

[29] Ídem, portada.

[30] MAESTRO JULIÁN DE ÁVILA, Vida de Santa Teresa de Jessús; ob. cit.

[31] GERONIMO GRACIAN DE LA MADRE DE DIOS, Dilucidario del Verdadero Espiritu, en que se declara, que sea espiritu verdadero: de donde mana: y sus grados; A casa de P. Madrigal, Madrid, MDCIIII, p. 13 [vers].

[32] VICENTE DE LA FUENTE, «Prólogo», Vida de Santa Teresa de Jesús por el Maestro Julián de Ávila, primer capellán de la Santa; ob. cit., p. 6.

[33] Casos Notables de la Ciudad de Córdoba; ob. cit., p. 28.

[34] R. MOMPÓ, ob. cit.

[35] Ídem.

[36] PAOLO GIOVIO, Le Vite di Dicenove Huomini Illustri; Appresso Giovan Maria Bonelli, Venècia, M.D.LXI, p. 307 [vers].

[37] Vite di Molte Venerabili Madri Carmelitane Scalze, e Discepole di s. Teresa; escrita per un religiós de la Companyia de Jesús, devot del mateix Orde; Appresso Francesco Storti, Venècia, MDCCXXVII.

[38] PEP MAYOLAS, «Un llinatge desdoblat i suplantat: els Cardona (1467-1562)»; conferència pronunciada al 8è cicle, de primavera, de Falsificació de la Història, Associació Nova, Barcelona, 11 de maig del 2016; https://www.inh.cat/arxiu/vid/8e-cicle,-de-primavera,-de-Falsificacio-de-la-Historia/Pep-Mayolas-Un-llinatge-desdoblat-i-suplantat-els-Cardona-1467-1562-

[39] PEP MAYOLAS, «La duquessa de Somma y la marquesa de Gibraleón, dues germanes catalanes de mitjan segle XVI», web de l'Institut Nova Història, 8 de juliol del 2020;

https://www.inh.cat/articles/La-duquessa-de-Somma-i-la-marquesa-de-Gibraleon,-dues-germanes-catalanes-de-mitjan-segle-XVI

[40] BERNARDO IOSEPH LLOBET, Declaracion del Arbol de la Genealogia, y Descendencia de los Antiquissimos, Nobilissimos, y Excelentissimos Vizcondes, Condes y Duques de Cardona en el Principado de Cataluña; Antonio Lacavallaria, Barcelona, 1665, p. s/n.

[41] MARTIN DE ROA, Vida de Doña Ana Ponce de Leon, Condesa de Feria; a casa de la Biuda de Andres Barrera, Còrdova, M.DCIIII, p. 203.

[42] Ídem, portada.

[43] Ídem, p. 198.

[44] Ídem.

[45] Ídem, p. 199.

[46] Ídem, p. 202.

[47] Ídem, p. 234.

[48] Ídem, [p. 241].

[49] M. DE ROA, Vida, i Maravillosas virtudes de Doña Sancha Carrillo; ob. cit., p. 1.

[50] Ídem, p. 2 [vers].

[51] Cf. GONZALO DE ARGOTE Y DE MOLINA , «Principio y Succesión de la Real Casa de los Manueles», dins El Libro de Patronio ó el Conde Lucanor, compuesto por el Infante D. Juan Manuel, nieto de San Fernando y abuelo de D. Juan I. Precedio de una Noticia sobre la vida y escritos del autor, y acompañado de los dos Tratados de Argote de Molina conocidos con el nombre de la Succesion de los Manueles y discurso sobre la antigua poesia castellana; Juan Oliveres, Impresor de S. M., Barcelona, 1853, p. 164.

[52] ARMAND DE FLUVIÀ, «Els Cardona», Gran Enciclopèdia Catalana; Enciclopèdia Catalana, S. A.; Barcelona, 1973, volum 4, p. 406-407.

[53] Cf. SANTIAGO SOBREQUÉS VIDAL, La alta nobleza del Norte en la Guerra Civil catalana de 1462-1472; Institución «Fernando el Católico», Saragossa, 1966, p. 48.

[54] P. MAYOLAS, «"El Gran Capitán", un Cardona»; ob. cit., p. 66.

[55] Ídem.

[56] Ídem, p. 75.

[57] Ídem.

[58] ANTONIO DE SAN JOACHIN, Año Teresiano, Diario Historico, Panegyrico Moral, en que se descriven las Virtudes, Sucesos, y Maravillas de la Seraphica, y Mystica Doctora de la Iglesia, Sta. Teresa de Jesus; Imprenta y Libreria de Manuel Fernandez, Madrid, M.DCC.XXXIII, Tom Primer, p. 61.

[59] Cf «Santa Teresa de Jesús i su relación con Humada», la web de Humada, 29 de gener del 2019; https://www.lawebdehumada.es/index.php/santa-teresa-de-jesus

[60] PEDRO DE RIBADENEIRA, Vida de San Ignacio de Loyola, Fundador de la Religion de la Compañía de Jesús; Libreria de la Viuda é Hijos de J. Subirana, Editores; Barcelona, 1863, p. 501.

[61] Cf. Cartas de San Ignacio de Loyola, Fundador de la Compañía de Jesús; Imprenta de la Viuda é Hijo de D. E. Aguado, Madrid, MDCCCLXXXVII, Tom IV, p. 151, nota 2.

[62] Cf. ALONSO DE SAN GERONIMO, Vida, Virtudes y Milagros de la Prodigiosa Virgen y Madre Ana de San Agustin, Carmelita Descalza, Fundadora del Convento de Valera, y Compañera de Nuestra Madre Santa Teresa de Iesus, en la Fundacion de Villanueva de la Iara; Francisco Nieto, Madrid, 1668, p. 27.

[63] NICOLAS MARTINEZ, Sermon Funebre en las Exequias de la Venerable Señora Doña Maria Folch de Cardona, Historico de sus Exemplares, y Heroycas Virtudes; Antonio Bordazar, València, 1713, p. L73 [vers] de la numeració

manual.

[64] Ídem, p. L70 [recte].

[65] FRANCISCO DE SANTA MARIA, Reforma de los Descalços de Nuestra Señora del Carmen de la Primitiva Observancia, Hecha por Santa Teresa de Jesus en la antiquisima Religion fundada por el Gran Profeta Elias; Diego Diaz de la Carrera, Madrid, M.DC.XLIIII, Tomo Primer, Llibre Quart, cap. I, p. 578.

[66] Cf. JOAN YEGUAS i GASSÓ, El mausoleu de Bellpuig. Història i art del Renaixement entre Nàpols i Catalunya; Saladrigues, SL; Bellpuig, 2009, p. 44.

[67] PEP MAYOLAS, «El Gran Capitán, un Cardona», Censura i postveritat al segle XVI català. Seqüències de prova i error a l'obrador de la història; Col·lecció Descoberta-65, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2017, p. 49.

[68] TERESA DE IESUS, Libro de las Fundaciones de las Hermanas Descalças Carmelitas; a casa de Roger Velpio i Huberto Antonio, Impressores jurados; Brussel·les, 1610, cap. XXVII, p. 264 i D. DE YEPES, ob. cit., cap. XXX, p. 404.

[69] JOSEP TEIXIDÓ i BALCELLS, Estudi biogràfic del Gran Capità Català Ramon Folch de Cardona, III d'Anglesola i XVI Baró de Bellpuig; Impremta Monàstica-Poblet, Bellpuig, 1969, p. 35.

[70] Ídem.

[71] Ídem, p. 13, 27, 28, 279, 280 i J[OAN] SERRA VILARÓ, Història de Cardona; Sugrañes Hnos., Editores; Tarragona, 1966, Llibre I, «Els Senyors de Cardona», p. 437.

[72] CAYETANO CORNET Y MAS, Guia del Viajero en Manresa y Cardona. Descripcion de todo lo notable en ambas poblaciones; Imprenta de Vicente Magriñá, Barcelona, 1860, p. 339.

[73] Ídem, p. 339-340.

[74] Cf. JOAN YEGUAS, «Sobre Beatriu Fernández de Córdoba (1523-1553) i la seva família», Quaderns de «El Pregoner d'Urgell», 14 (2001), p. 71, nota 11.

[75] J. YEGUAS i GASSÓ, El mausoleu de Bellpuig. Història i art del Renaixement entre Nàpols i Catalunya; ob. cit., p. 46.

[76] GASPAR ESCOLANO, Segunda Parte de la Decada Primera de la Histoira de la Insigne, y Coronada Ciudad y Reyno de Valencia; Pedro Patricio Mey, València, 1611, columna 1387.

[77] Ídem, col. 1386.

[78] Vg. GABRIEL MARTIN ROIG, «Els Comtes de Palamós. Genealogia dels comtes de Palamós, barons de Calonge i barons de Bellpuig d'Urgell», blog Històries de Palamós i Comarques; http://gabrielmartinroig.blogspot.com/p/els-comtes-de-palamos.html

[79] Cf. JOAN YEGUAS i GASSÓ, «Testament de Ferran de Cardona-Anglesola i Requesens (1543)»; Quaderns de «El Pregoner d'Urgell», 30 (2017), p. 88.

[80] JORGE RUBIÓ i BALAGUER, Els Cardona i les lletres; discurs llegit el dia 7 d'abril del 1957 en la seva recepció pública a la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona, Imprenta Hispano-Americana, S.A.; Barcelona, 1957, p. 38.

[81] J. YEGUAS i GASSÓ, «Testament de Ferran de Cardona-Anglesola i Requesens (1543)»; ob. cit., p. 75.

[82] J. YEGUAS i GASSÓ, El mausoleu de Bellpuig. Història i art del Renaixement entre Nàpols i Catalunya; ob. cit., p. 62.

[83] Cf. CARLOS JOSÉ HERNANDO SÁNCHEZ, «El reino de Nápoles de Fernando el Católico a Carlos V (1506-1522)», De la unión de coronas al Imperio de Carlos V; Congrés Internacional. Barcelona, 21-25 de febrer del 2000, coordinat per Ernest Belenguer Cebrià, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, Madrid, 2001, vol. II, p. 153.

[84] Cf. J. TEIXIDÓ i BALCELLS, ob. cit., p. 182-188.

[85] Vg. JAIME IGNACIO MUÑOZ LLINÁS, «La influencia de la corte española en el gobierno de Florencia: 1512-1530», Revista de Derecho UNED, 20 (2017), p. 451-466.

[86] Cf. F. DE SANTA MARIA, ob. cit., p. 579-580.

[87] Ídem, p. 580.

[88] J. DE ÁVILA, ob. cit., cap. II, p. 15.

[89] MARÍA LUZ GÓMEZ, Santa Teresa de Jesús en una nueva versión; [Barcelona], Caligrama, 2018, p. 16.

[90] Ídem.

[91] ANTONIO MAS ARRONDO, Teresa de Jesús en el matrimonio espiritual. Un análisis teológico desde las séptimas moradas del Castillo Interior; Diputación Provincial de Álava - Institución Gran Duque de Alba, Àvila, 1993, p. 80.

[92] B. DE SEGURA, ob. cit., p. 14 [vers].

[93] M. L. GÓMEZ, ob. cit., p. 19.

[94] Ídem.

[95] T. DE IESUS, «La Vida»; ob. cit., (Anvers, M.DC.XXX), cap. II, p. 12.

[96] Ídem.

[97] R. LEON MAINEZ, ob. cit., p. 21.

[98] DIEGO DE YEPES, Vida, Virtudes, y Milagros, de la Bienaventurada Virgen Teresa de Iesus, Madre y Fundadora de la nueva Reformacion de la Orden de los Descalços, y Descalças de nuestra Señora del Carmen; Officina de Pedro Crasbeeck, Lisbona, 1616, p. 17.

[99] Ídem, p. 18.

[100] Ídem.

[101] Ídem, p. 19-20.

[102] J. TEIXIDÓ i BALCELLS, ob. cit., p. 27.

[103] Ídem.

[104] Ídem, p. 34.

[105] Ídem.

[106] Ídem, p. 35.

[107] J. YEGUAS i GASSÓ, El mausoleu de Bellpuig. Història i art del Renaixement entre Nàpols i Catalunya; ob. cit., p. 26.

[108] Ídem.

[109] J. TEIXIDÓ i BALCELLS, ob. cit., p. 277.

[110] JOAN YEGUAS i GASSÓ, «Aclariments sobre Ramon de Cardona i el seu sepulcre»; Quaderns de «El Pregoner d'Urgell», 11 (1998), p. 61.

[111] Ídem.

[112] P. MAYOLAS, «"El Gran Capitán", un Cardona»; ob. cit., p. 62.

[113] Vg. «Testimonios de Varias Personas Graves en Aprovacion del Espiritu y Doctrina de la S. Madre Teresa de Iesus», Las Obras de la S. Madre Teresa de Iesus, Fundadora de la Reformacion de las Descalças y Descalços de N. Señora del Carmen; ob. cit., p. s/n.

[114] «La Vida de la Santa Madre Teresa de Iesus», Las Obras de la S. Madre Teresa de Iesus, Fundadora de la Reformacion de las Descalças y Descalços de N. Señora del Carmen; ob. cit., cap. XXIII, p. 216.

[115] PEP MAYOLAS, «Teresa d'Àvila o la flor anacrònica que brotà a Castella com un bolet excels enmig de la Contrareforma», ob. cit., p. 47.

[116] N. MARTINEZ, ob. cit., p. L70 [recte] i L73 [vers].

[117] J. A. BUTRÒN Y MUXICA, ob. cit., poema LXVIII, p. 24.

[118] Ídem.

[119] Ídem, poema LXXV, p. 26.

[120] B. DE SEGURA, ob. cit., p. 4 [recte].

[121] A. DE SAN JOACHIN, ob. cit., Tom Primer, p. 56.

[122] J. TEIXIDÓ i BALCELLS, ob. cit., p. 17.

[123] Ídem, p. 27.

[124] Ídem, p. 33.

[125] Vg. R. SERRANO, ob. cit.

[126] Vg. «Éxtasis de Santa Teresa de Jesús / Alegoría de la Inmaculada Concepción, S. XVIII (R. M. SXVIII - 0385)» web Cruces y Medallas; https://www.cruces-medallas.com/t12582-extasis-de-santa-teresa-de-jesus-alegoria-de-la-inmaculada-concepcion-s-xviii-r-m-sxviii-o385?highlight=Extasis+Teresa+de+Jes%C3%BAs

[127] D. DE YEPES, ob. cit., p. 10.

[128] FRAY LUIS DE LEON, «De la Vida, Muerte, Virtudes y Milagros de la Santa Madre Teresa de Jesús», Obras del P. Mtro. Fr. Luis de Leon; a cura del P. M. Fray Antolín Merino, Compañia de Impresores y Libreros del Reino, Madrid, 1885, Tom II, «Apèndix», p. 360.

[129] F. DE SANTA MARIA, ob. cit., Llibre I, cap. V, p. 18.

[130] F. DE RIBERA, ob. cit., p. 50.

[131] M. JULIÁN DE ÁVILA, ob. cit., p. 8.

[132] Ídem.

[133] Vg. V. DE LA FUENTE, Vida de Santa Teresa de Jesús por el Maestro Julián de Ávila, primer capellán de la Santa; ob. cit., p. 8, nota 3.

[134] J. A. BUTRÒN Y MUXICA, ob. cit., p. 168.

[135] F. DE SANTA MARIA, ob. cit., Llibre Quart, cap. XI, p. 605.

[136] Vg. T. DE IESUS, Libro de las Fundaciones de las Hermanas Descalças Carmelitas; ob. cit., cap. XXVII, p. 263-273.

[137] Ídem, p. 264, 266 i 273.

[138] Ídem, p. 270.

[139] Vg. J. CASSOLA, «Lo pou de santa Teresa de Cardona», ob. cit., i J. BILBENY, «Santa Teresa de Cardona, la santa i abadessa catalana que els censors van fer passar per Santa Teresa d'Àvila», ob. cit.

[140] Cf. LEÓN CARBONERO Y SOL, «Retratos de Santa Teresa», Homenaje a Santa Teresa de Jesús, Gloria del Carmelo, Maestra de Espíritu, Doctora en Teología Mística, en el Tercer Centenario de su Muerte; Imprenta Central á cargo de Víctor Saiz, Madrid, 1882, p. 59.

[141] LUIS MÉNDEZ RODRÍGUEZ, Velázquez y la cultura sevillana; Universidad de Sevilla - Fundación Focus-Abengoa, Sevilla, 2005, p. 338.

[142] T. DE IESUS, Libro de las Fundaciones de las Hermanas Descalças Carmelitas; ob. cit., p. 128.

[143] Cf. EL CONDE DE LA VIÑAZA, Santa Teresa de Jesús. Ensayo crítico; Imprenta de A. Pérez Dubrull, Madrid, 1882, p. 24.

[144] ANTONIO PALOMINO VELASCO, Vida de los Pintores y Estatuarios Eminentes Españoles, Que con sus Heroycas Obras Han ilustrado la Nacion; Henrique Woodfall, Londres, M.DCC.XLIV, p. 33.

[145] Vg. ANTONIO CORTIJO OCAÑA i ADELAIDA CORTIJO OCAÑA, «Vida de la madre Catalina de Cardona por fray Juan de la Miseria. Un texto hagiográfico desconocido del siglo XVI (Bancroft Library, UCB, Fernán Núñez Collection, vol. 143)»; Dicenda, 21 (2003), p. 21-34.

[146] Vg. JUAN DE LA MISERIA, «Vida dela Madre Catalina de Cardona»; Cf. A. CORTIJO OCAÑA i A. CORTIJO OCAÑA, ob. cit., p. 31.

[147] A. CORTIJO OCAÑA i A. CORTIJO OCAÑA, ob. cit., p. 27.

[148] MARÍA ISABEL B. CARNEIRO, «Mujeres eremitas y penitentes. Realidad y ficción»; Via Spiritus, 9 (2002), p. 208.

[149] A. CORTIJO OCAÑA i A. CORTIJO OCAÑA, ob. cit., p. 29.

[150] Ídem.

[151] Ídem, p. 27.

[152] M. I. B. CARNEIRO, ob. cit., p. 205.

[153] A. CORTIJO OCAÑA i A. CORTIJO OCAÑA, ob. cit., p. 27.

[154] J. A. BUTRÒN Y MUXICA, ob. cit., p. 386.

[155] T. DE IESUS, Libro de las Fundaciones de las Hermanas Descalças Carmelitas; ob. cit., cap. XVI, p. 125.

[156] A. DE SAN JOSEPH, «Notas», ob. cit., Carta XXIII, p. 186.

[157] Ídem, p. 191, nota 7.

[158] Ídem, Carta XXII, p. 177.

[159] MIGUEL BATISTA DE LANUZA, Vida de la Bendita Madre Isabel de Santo Domingo. Compañera de Santa Teresa de Iesus. Coadjutora de la Santa, en la Nueva Reforma de la Orden de Nuestra Señora del Monte Carmelo. Fundadora del Monasterio de S. Iosef de Çaragoça. I Relacion de las Compañeras que traxo, I de las Hijas que crio en este Monasterio; Imprenta del Reino, Madrid, 1638, «Indice de las Cosas Mas Notables que Contiene esta Historia», Lletra C, p. zz3 [vers].

[160] Cf. A. DE SAN JOSEPH, ob. cit., p. 182, nota 10.

[161] Ídem.

[162] Cf. SANTA TERESA DE JESÚS, Obras; novíssima edició, corregida i augmentada, a cura de Vicente de la Fuente, Compañia de Impresores y Libreros del Reino, Madrid, 1881, Tom V, «Cartas de Santa Teresa de Jesús», tom II, Carta CXCI, p. 35.

[163] V. DE LA FUENTE, Escritos de Santa Teresa, ob. cit., Tom Segon (1862), p. 208, nota 11.

[164] Cf. L. CARBONERO Y SOL, ob. cit., p. 98.

[165] A. DE SAN JOSEPH, ob. cit., p. 182, nota 10.

[166] JERONIMO GRACIAN DE LA MADRE DE DIOS, «Peregrinación de Anastasio», Obras; editades i anotades pel P. Silverio de Santa Teresa, Biblioteca Mística Carmelitana-17, Tipografía de «El Monte Carmelo», Burgos, 1933, Tom III, Diálogo Dieciséis, p. 246.

[167] Vg. «Torre de Paterna y sus cuevas», web València Turisme; https://www.valenciaturisme.org/es/monumento/torre-de-paterna-y-sus-cuevas/

[168] LUIS GUARNER, Valencia. Tierra y alma de un país; Espasa-Calpe, S.A.; Madrid, 1974, p. 308.

[169] M[ARIANO] P[ÉREZ] Y C[UENCA], Recuerdos teresianos en Pastrana, escritos para fomentar el culto de la heroina española, la gloriosa Santa Teresa de Jesus; extrets en la seva major part de la «Crónica Carmelitana»; Imprenta de F. Escamez, Madrid, 1871, p. 9.

[170] GASPAR ESCOLANO, Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reino de Valencia; Terraza, Aliena y Compañía Editores; València i Madrid, 1879, tom II, p. 345.

[171] F. DE SANTA MARIA, ob. cit., p. 581-582.

[172] Cf. FRANCISCO DE LA CRUZ, Cinco Palabras del Apostol San Pablo, Comentadas por el Angelico Doctor Santo Thomas de Aquino; Antonio Balle, València, 1724, p. 4.

[173] J. YEGUAS i GASSÓ, El mausoleu de Bellpuig. Història i art del Renaixement entre Nàpols i Catalunya; ob. cit., p. 46.

[174] EULÀLIA DURAN, «Un col·loqui satíric valencià de Joan Baptista Anyés (1543)», Professor Joaquim Molas. Memòria, Escriptura, Història; Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003, vol. 1, p. 382, nota 44.

[175] JOSEPH PÉREZ, Teresa de Ávila y la España de su tiempo; Algaba Ediciones, S.L.; Madrid, 2007, p. 117.

[176] F. DE SANTA MARIA, ob. cit., Llibre Quart, cap. IX, p. 602.

[177] A. CORTIJO OCAÑA i A. CORTIJO OCAÑA, ob. cit., p. 29.

[178] SALVADOR DE LA VIRGEN DEL CARMEN, Teresa de Jesús; Diputación Foral de Álava. Consejo de Cultura, Gasteiz, 1968, Tom Segon, p. 37.

[179] V. DE LA FUENTE, Escritos de Santa Teresa; ob. cit, Tom Primer, p. 153, nota 2.

[180] Vg. J. DE LA MISERIA, ob. cit., p. 33.